

Visie

Middag-Humsterland

Behoud en ontwikkeling
van het enige
nationale landschap in de
provincie Groningen

Juli 2017

Colofon

De visie is opgesteld door:

Hans Bergsma, Gebiedscoöperatie Westerkwartier
Eije Bosch, agrarisch bedrijf Bosch VOF
D.J. Broekema, melkveehouder
Jan Broersma, Dorpsbelangen Niehove
Wouter Brouwer, inwoner Niehove
Joke Bruining, Hanzehogeschool, Hanze Invent
Martin Clobus, Initiatiefgroep MHL Werelderfgoed
Anita van Dijk-Groeneveld, Café de Brug
Aljo van Dijken, DBO Oldehove
Dirk Doeglas, Dorpsvereniging Feerwerd, Aduarderzijk
Klaas J. Doornbos, Doornbos Advies
Huub Emons, gemeente Winsum
Jens Enemark, Initiatiefgroep MHL Werelderfgoed
Liesje Faber, Dorpsvereniging Garnwerd
Rudolf Feitsma, agrariër
Jur Feitsma, melkveehouder
Jacomijne Fokkens, Museum Wierdenland

Annemieke Grimbergen, Levenskracht
Menno Groeneveld, Humsterland Energie
Jan Enne Haack, Natuurboerderij Lammerburen
Rikus Hagenauw, Landschapsbeheer Groningen
Hans Harkema, Dorpsbelangen Niehove
Ruud Hendriks, Dorpsbelangen Niehove
Sonja Hofstee, Dorpsvereniging Garnwerd
Jantine Koppert, Groninger Energie Koepel
Peter Kremer, agrariër
Roel Kuiper, inwoner Winsum
Fokko Leutscher, inwoner Garnwerd
Jacqueline de Milliano, Landschapsbeheer Groningen
Laurens Mos, Stichting Oranjerun
Geert Mulder, Zwembad Electra
Jan Arend Mulder, architect 'Ruimte Maken'
Ernst Nijenhuis, Cowcept
Henny Oosterhof, CDA Winsum, bewoner

Jannes Oosterhoff, persoonlijke titel
Richard Oudshoorn, melkveehouder/LTO Zuidhorn
Ietse Pestoor, Dorpsbelangen Ezinge
Janet Postema, bewoner Niehove
L. Postma, Dorpsvereniging Garnwerd
Leonie van Putten, Kloostermuseum Aduard
Anke Romein, provincie Groningen
Harry Rook, SWGZ/ ZorgSaam Oldehove
Gerard van Rossum, Dorpsbelangen Ezinge
Johan Samplonius, gemeente Winsum
Harry Schaaphok, Niehove Duurzaam
Tjebko Schimmel, ondernemer/LTO Winsum
Emmeke Schurink, Dorpsvereniging Garnwerd
Ymte Sijbrandij, CDA Raadslid Winsum
Gerrit Slopsema, Museum Wierdenland
Tini Smale, inwoner Aduarderzijk
Johan Steen, gemeente Winsum

Fred Stol, gemeente Zuidhorn
Bert Terpstra, Ezinge
Sandra Tillema, Dorpsbelangen Ezinge
Lammert Top, Niehove Duurzaam/ Stichting Oranjerun
Frans Traa, Gebiedscoöperatie Westerkwartier
Jan de Vries, Humsterland Energie
E.J. Wierenga, melkveehouder
G.M. Wierenga – Grashuis, Mts. Grashuis
Lex van Wijngaarden, inwoner Niehove
Jan van Woudenberg, Fruitteeltbedrijf Oudenbosch
Anke Romein, provincie Groningen
Harry Rook, SWGZ/ ZorgSaam Oldehove
Hein Zeevalking, Dorpsvereniging Garnwerd
Henk Zuidhof, inwoner Ezinge

Vorbereiding en begeleiding:

W. Foorthuis, S. Lutz, lectoraat Duurzaam Coöperatief Ondernemen Hanzehogeschool Groningen
E. Veldwiesch, Gebiedscoöperatie Westerkwartier
M. van Schoonhoven, gemeente Zuidhorn

Zuidhorn, juli 2017

Met dank aan:

De gemeenten Zuidhorn en Winsum
Provincie Groningen

Voorwoord

Middag-Humsterland behoort tot de best bewaarde delen van het wierdenlandschap. Het landschap wordt gekoesterd door bewoners en is in landschapelijk, cultureel, archeologisch, milieukundig en landbouweconomisch opzicht een parel in de provincie Groningen. Vanwege de unieke combinatie van bijzondere kenmerken behoort het sinds 2005 tot de Nationale Landschappen van Nederland. Daarmee is het een toeristisch-recreatieve trekpleister, maar ook belangrijk voor functies als wonen en werken. Er is ruimte voor nieuwbouw en uitbreidingen in beperkte mate en met respect voor het landschap.

Economisch is het sterk op de landbouw georiënteerd, maar tegenwoordig werken veel van de inwoners buiten het Middag-Humsterland. Pure landbouw biedt op termijn geen of onvoldoende solide inkomstenbronnen. Er zitten ontwikkelkansen in toerisme en recreatie, maar er wordt steeds vaker ook gezocht naar andere duurzame vormen van inkomsten.

De belangrijkste vraag is dan hoe je zorgt voor behoud en ontwikkeling van de karakteristieke landschappelijke cultuurhistorische patronen en de belevingswaarde van het gebied. Tegelijkertijd wil je economische ontwikkelingskansen en nieuw verantwoord ondernemerschap kunnen creëren. Om hierop antwoorden te vinden willen de gemeenten Zuidhorn en Winsum een visie voor Middag-Humsterland opstellen. Dit vloeit voort uit de Toekomstvisie en uit het Bestuursakkoord van de gemeente Zuidhorn. Ook het staken van de werkzaamheden door de gebiedscommissie en de moties van de raad van Zuidhorn over de gebiedsvisie en het weer oprichten van een gebiedscommissie zijn aanleidingen voor het opstellen van deze gebiedsvisie. De zorg voor het landschap is nog steeds niet eenduidig geregeld. Het is daarom niet duidelijk wie waarvoor verantwoordelijk is. Daarom is een regisserende partij nodig die zorgt voor behoud, bescherming en ontwikkeling van dit prachtig gebied. Het liefst van onderop, van en voor de mensen die het Middag-Humsterland een warm hart toedragen.

Het gaat daarbij zowel om inhoudelijke vraagstukken rond duurzame ontwikkeling als ook om een toets op werkbaarheid en draagvlak. Daarom is de visie uitgewerkt in drie sessies met betrokken ondernemers, inwoners, maatschappelijke organisaties en overheden. Zij hebben deze visie en een speerpuntenprogramma uitgewerkt en een voorstel voorbereid hoe het uitvoerende werk vanuit de streek georganiseerd kan worden.

In het voorliggende document is deze visie verwoord. Dat wil niet zeggen dat hiermee alle vragen beantwoord zijn. De deelnemers hebben spanningsvelden benoemd en getracht juist daarin kansen te ontdekken. Samen willen zij op deze manier innovatieve ontwikkelingen op gang brengen en zelf ook hieraan bijdragen. Naast dit interactieve proces voor het opstellen van de gebiedsvisie heeft de gemeente Zuidhorn een ruimtelijk scenario onderzoek uitgevoerd voor duurzame energie in het Middag-Humsterland. Daarnaast wordt nog een project over landschappelijk passend bouwen in het Middag-Humsterland uitgevoerd. Deze drie processen moeten samen zorgdragen voor behoud van het unieke landschap en een duurzame ontwikkeling van het gebied.

Deze visie is eigendom van de deelnemers aan de sessies en daarmee van het gebied zelf. De komende jaren zal dit document als basis dienen voor de ontwikkeling van het Middag-Humsterland, van, voor en door het gebied zelf.

Mede namens alle deelnemers bedanken we de provincie Groningen voor hun bijdrage die dit proces mede mogelijk heeft gemaakt en kijken uit naar de verdere uitvoering.

Fred Stol
Wethouder gemeente Zuidhorn

Bert Westerink
Wethouder gemeente Winsum

Inhoud

0. Leeswijzer.....	5
1. Het centrale doel.....	6
2. De visie: Middag-Humsterland over 10 jaar	7
3. De kernkwaliteiten.....	8
4. Ontwikkelambities en –kansen	9
5. Wat willen we niet?	10
6. Beleid	11
7. Doelen	12
Werkprogramma voor de lange termijn	12
Laaghangend fruit voor de korte termijn	12
1. Werkgroep agrarisch ondernemerschap en verdienmodellen	13
2. Werkgroep regiomarketing	14
3. Werkgroep energietransitie.....	15
Gebiedsbestuur Middag-Humsterland voor innovatieve samenwerking in de streek	16
8. Organisatie	17
9. Financiën	18
10. Meer informatie & achtergronden.....	19

o. Leeswijzer

Een visie is een samenhangend stelsel van uitgangspunten die richting geven aan toekomstige ontwikkelingen. Ze geeft weer wat de kernwaarden zijn van de mensen die de visie opstellen en wat ze vanuit dit vertrekpunt willen bereiken. In een visie komen dus ambities tot uitdrukking, maar ook handvatten om de ambities te realiseren.

Een goede visie komt alleen tot stand door een creatief en participatief proces waaraan alle betrokken stakeholders in openheid en vertrouwen hun dromen, verwachtingen en plannen kunnen ontwikkelen en met elkaar delen. Maar daarnaast hoort er ook boter bij de vis. Uiteindelijk wil je samen ook komen tot een agenda, een uitvoeringsprogramma, en liefst ook tot één of twee meteen uitvoerbare concrete projecten waarin je de samenwerking in de praktijk kunt brengen.

In het Middag-Humsterland hebben in de maanden maart tot mei 2017 drie openbare sessies plaatsgevonden. De betrokkenen ontmoetten elkaar op drie locaties in het Middag-Humsterland om de ingrediënten voor een visie op de toekomst van het Middag-Humsterland uit te werken. In dit visiedocument zijn alle resultaten bij elkaar gebracht.

In de eerste sessie is het speelveld verkend. De deelnemers hebben onderzocht welke (beleids)uitgangspunten het kader vormen. Daarnaast zijn het [centrale doel](#), de [kernkwaliteiten](#) en de [gedeelde waarden](#) benoemd, maar ook de [ongewenste ontwikkelingen](#).

In de tweede sessie stond een verkenning van lopende projecten en kansrijke ontwikkelingen centraal. Er werd een omvangrijke inventarisatie gemaakt die de input leverde voor de speerpunten die in de derde sessie zijn vertaald naar een agenda van drie [kleinere projecten](#) die op de korte termijn kunnen worden uitgevoerd en een lange-termijnagenda van vijf [majeure projecten](#).

Tijdens de derde sessie is een aanpak ontwikkeld voor de borging van het eigenaarschap in het gebied zelf. Voor elk onderwerp is een werkgroep gevormd die aan het betreffende thema gaat werken. De leden van de werkgroepen worden ondersteund door de Gebiedscoöperatie Westerkwartier en het lectoraat Duurzaam Coöperatief Ondernemen van de Hanzehogeschool Groningen. Om gehoor te geven aan de motie van de gemeenteraad van Zuidhorn (07-12-2016) is een thema gewijd aan de manier waarop je de [toekomstige samenwerking](#) in het Middag-Humsterland innovatief en coöperatief kunt gaan organiseren. Hier zal het gebiedsbestuur mee aan de slag gaan. Voorlopig is voorgesteld om het Middag-Humsterland in een zelf te bepalen vorm lid te laten worden van de Gebiedscoöperatie Westerkwartier, waardoor men gebruik kan maken van de ondersteuning vanuit de Gebiedscoöperatie. Op die manier kan een klein en flexibel gebiedsbestuur gevormd worden, die zorg draagt voor communicatie, het bewaken van de interne verbinding, de integraliteit en de verbinding naar de overheden.

1. Het centrale doel

Als gemeenschappelijk vertrekpunt hebben de deelnemers in de eerste sessie aangegeven wat zij zien als centraal doel van de toekomstige activiteiten in het Middag-Humsterland. Dit zijn de uitgangspunten van de visie:

- Behoud en ontwikkeling van landschap, cultuurhistorie en beleevingswaarde
- Tegelijkertijd voldoende sociale & economische ontwikkelingskansen en nieuw verantwoord ondernemerschap

Gaat samen leiden tot de ontwikkeling van duurzame en verantwoorde beheers- en verdienmodellen

2. De visie: Middag-Humsterland over 10 jaar

Passend binnen de centrale doelstelling is er een aantal punten gedefinieerd tijdens de sessies die samen de visie vormen. Behoud en ontwikkeling van het nationaal landschap Middag-Humsterland worden gerealiseerd door innovatieve, duurzame en verantwoorde beheers- en verdienmodellen. Samenvattend komt het neer op de volgende punten, die over 10 jaar kenmerkend zijn voor het Middag-Humsterland.

1. Behoud en bescherming van de kernkwaliteiten van het Middag-Humsterland. De landschappelijke, cultuurhistorische en belevingskenmerken en -waarden moeten bewaard blijven of verder worden ontwikkeld. Hierbij is een zeer nauwe samenwerking met de overheid noodzakelijk (zie ook de volgende paragraaf: [De kernkwaliteiten](#)).
2. Een zelfsturend Middag-Humsterland. Het gebied is aan zet, de ontwikkeling van het Middag-Humsterland wordt voor en door ondernemers en inwoners in het gebied gedragen (zie ook de [paragraaf over organisatie](#))
3. Op de volgende gebieden zijn ontwikkelambities- en kansen uitgesproken. Deze moeten over 10 jaar hebben geleid tot:
 - Nieuwe duurzame en innovatieve verdienmodellen voor agrarische ondernemers die leiden tot een rijk, biodivers landschap waarin de landbouw op een goed werkende schaal kan worden voortgezet.
 - Verkleining van het spanningsveld tussen landbouw, landschap en burgers door een structureel samenwerkingsverband, eventueel ook via verkenning van de mogelijkheden van natuurinclusieve landbouw.
 - Een zelfvoorzienende streek op het gebied van energie. Hiervoor zijn innovatieve oplossingen gevonden zodanig dat de energietransitie de kernkwaliteiten van het landschap versterkt.
 - Een innovatieve regiomarketing van het Middag-Humsterland. Hiermee heeft het gebied nieuwe kansen gecreëerd voor economische en toeristische activiteit.
 - Een nieuwe wijze om het gebied bereikbaar en via (OV)-vervoer beter toegankelijk te maken.
 - Aantrekkelijke, gezonde en (be)leefbare dorpen in Middag-Humsterland.

3. De kernkwaliteiten

Het belangrijkste punt in de visie is het centraal stellen van het behoud van de kernkwaliteiten van het gebied. Alle ontwikkelkansen dienen te worden gezien tegen de achtergrond van dit punt. Om handen en voeten te geven aan het behoud heeft het projectbureau Belvedere in een overzicht van alle Nationale Landschappen voor het Middag-Humsterland de volgende drie kenmerken genoemd:

- Het reliëf, gevormd door wierden, kwelderruggen en dijken
- Het onregelmatige blokverkavelingspatroon en het radiale verkavelingspatroon rond wierden
- De grote mate van openheid tussen de woonplaatsen/wierden

Details uit de sessies

In de sessies zijn deze kwaliteiten als volgt nader beschreven:

- Open landschap waarin boerderijplaatsen en wierdendorpen als waardevolle silhouetten afsteken en getuigen van 2.600 jaar bewoningsgeschiedenis
- De ruim 100 wierden met een schat aan landschappelijke, culturele en archeologische waarden als afspiegeling van het leven in een periodiek overstroomd kustlandschap, goed bewaard in relatie tot elkaar en in relatie tot het omringende landschap
- Dorpen, bewoning, middeleeuwse kerken en de historische wierdenstructuren (waaronder ook radiale wagenwielstructuren), die in vele dorpen nog bewaard zijn gebleven; samen met de talloze voorbeelden van oude dorpswoningen met een zeer kenmerkende (Gronings/Friese) bouwstijl, vormen de dorpen een waardevol en gaaf cultuurhistorisch geheel
- Kleinschalig slotenpatroon op basis van wadgeulen
- Kronkelende diepjes
- Onregelmatig, kleinschalig kavelpatroon waarin de oorspronkelijke waddenstructuur nog herkenbaar is
- Geen klassieke ruilverkaveling; daarom een herkenbare relatie tussen oude waterlopen, het slotenpatroon, locatie van dorpswierden en huiswierden en de loop van oude wegen en dijken
- Agrarisch landschap en agrarische sfeer
- Naast de landschappelijke kwaliteiten ook een aantrekkelijk, leefbaar en gezond woongebied voor jong en oud

Nederland was met het 'Belvedere-beleid' (1998 – 2008) wereldwijd een voorloper. De cultuurhistorische waarde van Nederlandse landschappen, dorpen en steden kreeg hierdoor voor het eerst meer prioriteit bij nieuwe inrichtingsplannen. Onder het motto 'behoud door ontwikkeling' lieten talrijke initiatieven zie hoe je cultuurhistorie als inspiratiebron kunt benutten voor nieuwe ontwikkelingen en ingrepen.

Om de visie goed tot wasdom te laten komen, is een nauwe samenwerking met de overheid en kennis van het beleid op het gebied van landschappelijk behoud noodzakelijk. Hiervoor zal een goede samenwerking met in eerste instantie de provincie Groningen, de gemeenten Zuidhorn en Winsum en later de gemeente Westerkwartier worden opgezet.

4. Ontwikkelambities en –kansen

Het behoud van de landschappelijke, cultuurhistorische en belevingswaarden van het Middag-Humsterland hoeft een duurzame ontwikkeling van het gebied zeker niet in de weg te zitten. Behoud en ontwikkeling dienen volgens de visie hand in hand te gaan en, waar mogelijk, elkaar juist te versterken. Tijdens de sessies is er een rijk palet aan ambities en ontwikkelkansen voor het gebied gedefinieerd. Hierbij dient wel vermeld te worden dat dit een totaaloverzicht betreft en dat de ambities en kansen niet per definitie door eenieder gedeeld worden.

- De landschappelijke structuur moet zichtbaar blijven; dit is de belangrijkste ambitie die als leidraad dient voor alle nieuwe ontwikkelingen
- De agrarische sfeer moet behouden blijven; zet bedrijven niet op slot, wees flexibel bij uitbreiding en nieuwbouw, maar zorg ervoor dat agrarische bebouwing in het landschap past (vorm, kleur, materiaal)
- Aantrekkelijke, gezonde, leefbare dorpen; de kracht, aantrekkelijkheid, (be)leefbaarheid van de cultuurhistorische dorpen en welzijn & gezondheid van hun bewoners moet behouden en versterkt worden
- Rijk, biodivers landschap
- Betere verwaarding landbouwproductie, eventueel productie van streekproducten, gezond voedsel voor gezonde mensen
- Regiobranding door o.a.: een nieuwe poging te ondernemen voor plaatsing op de Werelderfgoedlijst
- Zelfvoorzienendheid voor energiebehoefte, energieneutraal
- Goed openbaar vervoer, met name richting Groningen en Zuidhorn
- Geen krimp, iedereen wil hier wonen (groei)
- Recreatie, fietspaden, wandelroutes
- Snel internet
- Nieuwe vormen van bedrijvigheid
- Circulaire en biobased economie (breder richting Groningen)
- Samenwerken en zelf de regie nemen.

5. Wat willen we niet?

Belangrijk om te weten in het spanningsveld tussen behoud en ontwikkeling zijn de aspecten die per definitie niet meegenomen mogen worden in de vervolplannen. Ook hierover heeft de groep zich tijdens de sessie uitgesproken. Wederom dient de kanttekening gemaakt te worden dat deze veto's niet per definitie gedragen worden door de gehele groep.

- Grote windmolens boven de 15 meter
- Groot aantal kleine windmolens¹
- Grootschalige ingrepen zoals massatoerisme, pretparken, industriële landbouw of andere industrieën, infrastructuur.

¹ Dit aspect is verder gespecificeerd in het “ruimtelijk-scenario-onderzoek” naar duurzame energie in het Middag-Humsterland.

6. Beleid

Om de visie concreet te maken, stelt de visiewerkgroep Middag-Humsterland het volgende beleid voor:

Betrokken ondernemers, verenigingen, stichtingen, inwoners en andere stakeholders zijn voor – of nauw betrokken bij – het behoud en de ontwikkeling van het Middag-Humsterland en verenigen zich in een community. Deze community wordt ondersteund door de Gebiedscoöperatie Westerkwartier. Binnen deze interdisciplinaire community vormen zich verschillende werkgroepen op belangrijke thema's. Aan het eind van de sessies is besloten in ieder geval voor de volgende thema's elk een werkgroep op te richten.

1. Nieuwe verdienmodellen voor boeren, die leiden tot een rijk, biodivers landschap om de landbouw op een goed werkende schaal te kunnen voortzetten.
2. Regiomarketing voor het Middag-Humsterland, om het gebied zowel economisch als toeristisch nieuwe kansen te bieden.
3. Energietransitie om zelfvoorzienend te worden.
4. Vervoer en bereikbaarheid voor een betere leefbaarheid van het gebied.
5. Innovatieve, coöperatieve samenwerking in het gebied

De **woonfunctie** en de **deelname van burgers** spelen in alle thema's een essentiële rol. In het Middag-Humsterland zijn landbouw en wonen immers belangrijke functies waarmee je het landschap en de dorpen vitaal houdt. Elk onderwerp heeft hiermee raakvlakken zodat je je in elke werkgroep moet afvragen welke bijdrage de projecten en resultaten spelen aan het versterken van de vitaliteit van de streek.

Het laatste thema is verwerkt in het gebiedsbestuur. Dit bestuur richt zich op deze overkoepelende samenhang en verbinding en op de coördinatie tussen de andere werkgroepen. Juist de integrale aanpak draagt bij aan de ontwikkeling en kan deze in een stroomversnelling brengen.

Erg belangrijk blijft te vermelden dat alle werkgroepen die bezig gaan met de ontwikkeling, altijd rekening houden met de bepaalde kernwaarden voor het behoud van de landschappelijke kwaliteiten. Hiervoor werkt iedere werkgroep in nauw contact met het gebiedsbestuur en de overheid. Beslissingen worden altijd genomen in samenspraak met de overheid en getoetst aan bestaande wet- en regelgeving, beleid en afspraken, zoals het in 2015 opgestelde landschapsconvenant en diverse bestemmingsplannen.

Het gaat dan bijvoorbeeld om netwerken (concreet als paden en wegen in het landschap, maar ook digitaal – altijd in hun sociale en verbindende functie), gezondheid, (be)leefbaarheid, aantrekkelijkheid voor jong en oud etc.

7. Doelen

Laaghangend fruit voor de korte termijn

Er zijn drie kleine projecten die betekenis hebben voor de hele streek en die meteen kunnen worden uitgevoerd:

1. Samen met communicatiestudenten wordt gekeken naar de mogelijkheden om het logo en de 'huisstijl' van het Middag-Humsterland complementair gemaakt kan worden aan deze visie
2. Op initiatief van een ondernemer in het Middag-Humsterland gaat een bedrijfseconomie-student van Hanzehogeschool Groningen een onderzoek starten naar de oprichting van een coöperatieve regionale kaasmakerij.
3. Daarnaast wordt de website <http://middaghumsterland.nl/> geactualiseerd. De website biedt een goede mogelijkheid voor informatieverstrekking, maar ook als platform en forum voor werkgroepen in de streek die aan de projecten werken zoals op de volgende pagina's voorgesteld.

De Gebiedscoöperatie Westerkwartier heeft zich bereid verklaard als centraal aanspreekpunt op te treden. Het lectoraat Duurzaam Coöperatief Ondernemen treedt op als kennispartner en verbinder naar de overige lectoraten in de Hanzehogeschool Groningen.

Werkprogramma voor de lange termijn

De vijf thema's vormen de pijlers voor het werkprogramma. Vier van de vijf thema's zijn door de deelnemers van de laatste sessie gekozen om te vertalen naar majeure projecten:

- Nieuwe verdienmodellen voor boeren
- Energietransitie
- Regiomarketing
- Innovatieve samenwerking

Het thema 'bereikbaarheid en vervoer' is dus niet aan de orde gekomen. Maar het is daarmee als aandachtspunt niet van de baan. Juist wanneer je maatschappelijke vraagstukken in eigen regie wilt gaan aanpakken en oplossingen wilt ontwikkelen voor nieuw ondernemerschap liggen er op dit punt interessante mogelijkheden. De stakeholders hebben afgesproken hierop terug te komen als er rond dit onderwerp vanuit de streek een werkgroep wordt gevormd.

Rond de vier majeure projecten hebben zich drie werkgroepen en een gebiedsbestuur gevormd. Ze hebben allemaal hun eigen inhoudelijke koers bepaald waarin ze het unieke van de streek binnen elk thema tot uitdrukking brengen. Ze zien zichzelf als lerende en innoverende communities, een leergemeenschap van deelnemers die elkaar kunnen aanvullen met expertise uit verschillende disciplines. In het ideale geval nemen ook studenten en docenten hieraan deel. De leden van zo'n werkgroep zien elkaar regelmatig en spreken een taakverdeling met elkaar af. Alle deelnemers zijn bereid om tijd en kennis te investeren en samen bij te dragen aan een goed resultaat.

Geen van de werkgroepen is dichtgetimmerd. De leden zoeken inhoudelijke en procesmatige versterking waar nuttig en nodig en scherpen hun programma's aan met (meetbare) doelstellingen en resultaten. In de volgende paragrafen worden de werkgroepen, het gebiedsbestuur en hun projecten kort voorgesteld.

1. Werkgroep agrarisch ondernemerschap en verdienmodellen

Doel: Door structurele samenwerking tussen 'boer en burger' komen tot nieuwe verdienmodellen die leiden tot een rijk, biodivers landschap op een goed werkende schaal voor de landbouw

De werkgroep

- D.J. Broekema, melkveehouder
- Annemieke Grimbergen, Levenskracht
- Peter Kremer, agrariër
- Ernst Nijenhuis, Cowcept
- Richard Oudshoorn, melkveehouder/ LTO Zuidhorn
- Frans Traa, Gebiedscoöperatie Westerkwartier (voorlopig voorzitter)
- E.J. Wierenga, melkveehouder
- Bert Terpstra, Ezinge

De inhoud

- De moderne melkveehouderij is een hightech onderneming, maar burgers hebben een ander beeld. Melk komt 'uit de supermarkt'. De boeren moeten hun bedrijf vergroten om te kunnen concurreren in de globalisering. Dit kan leiden tot een spanningsveld met het kleinschalige landschap.
- Is daar iets aan te doen? Het eerste voorstel is om meer betrokkenheid te creëren van de gemeenschap rondom de melkveehouderij door een werkgroep te bouwen voor kennisuitwisseling, als pilot in het Middag-Humsterland.
- Je kunt daardoor kennis van buiten naar binnen halen, de betrokkenheid bij de agrarische sector vergroten, saamhorigheid creëren, weer trots zijn op je leefomgeving en dit willen ondersteunen en uitstralen.

De deelnemers in de groep willen met elkaar gaan samenwerken, maar ze hebben nog niet besloten hoe ze dit precies gaan aanpakken. Ze willen het concreet maken, met verbeterpunten, een prioriteitenlijst en een werkprogramma waar iedereen iets aan heeft. Samen zoeken zij naar inspiratie en concrete projecten voor duurzame verdienmodellen die leiden tot een rijk, biodivers landschap en betere regionale verwaarding van landbouwproducten.

Je kunt daarbij denken aan onderwerpen als natuurinclusieve landbouw & landbouwinclusief natuurbeheer, de waarde van precisielandbouw voor landschaps- en milieuvriendelijke landbouw, het bouwen van een regionale voedselketen of de vorming van een lerende community van boeren en burgers. De Gebiedscoöperatie Westerkwartier zal een vervolgspraak faciliteren om dit verder uit te werken.

2. Werkgroep regiomarketing

Doel: Een sterk geprofileerde regio en het Middag Humsterland als erfgoed op wereldniveau

De werkgroep

- Anita van Dijk-Groeneveld, Café de Brug
- Dirk Doeglas, Dorpsvereniging Feerwerd
- Jens Enemark, Initiatiefgroep MHL Werelderfgoed
- Fokko Leutscher, inwoner Garnwerd
- Leonie van Putten, Kloostermuseum Aduard
- Emmeke Schurink, , Bibuza (dorpsvereniging)

N.B. Er wordt geprobeerd partijen uit de toeristische sector toe te voegen aan deze werkgroep.

De inhoud

- Er moet een sterker profiel ontstaan van de recreatieve mogelijkheden in het Middag-Humsterland. De ondernemers zijn er wel maar ze presenteren zich niet sterk genoeg.
- Het idee van Middag-Humsterland als werelderfgoed nog een keer op haalbaarheid toetsen. De aanwijzing van Middag-Humsterland als wereldcultureel landschap is een van de sterkste regiobranding-categorieën wereldwijd. Je kunt het ook zien als een icoon voor het streven om de uniciteit van het gebied sterker naar voren te brengen. Denken vanuit deze lijn helpt je in ieder geval de onverwisselbare kwaliteiten van het Middag-Humsterland beter dan tot nu voor het voetlicht te brengen.

- Ontwerp een logo en breng de website op stoom. Zorg ervoor dat de belevingswaarde van het Middag-Humsterland duidelijk wordt.
- Een paar eerste gedachten voor de regiobranding: de wierden, het open en kleinschalige landschap, de leesbaarheid.
- Roep de hulp in van een marketingdeskundige. Je zou kunnen samenwerken met de Hanzehogeschool Groningen, en dan concreet met het Instituut voor Marketing Management (bijvoorbeeld lector Karel Jan Alsem) en met het Instituut voor Communicatie, Media & IT, waar studenten behalve een goede communicatiestrategie ook promotiemateriaal kunnen ontwikkelen. In beide gevallen geldt: je moet hen met een uitdagende en interessante vraag benaderen. Het moet zowel vanuit onderwijs- als onderzoeksoogpunt interessant voor studenten en docenten zijn.
- De deelnemers in de deze werkgroep willen doorgaan met het werken aan regiomarketing. Ze willen dat doen in samenwerking met de instituten aan de Hanzehogeschool Groningen. Lector Foorthuis zal optreden als eerst aanspreekpunt. De werkgroepleden willen de voortzetting gaan organiseren samen met het gebiedsbestuur die de samenwerking in het Middag-Humsterland richting gaat geven.

3. Werkgroep energietransitie

Doel: Een zelfvoorzienend Middag-Humsterland, rekening houdend met het behoud van het landschap.

De werkgroep

- Klaas J. Doornbos, Doornbos Advies
- Ruud Hendriks, Dorpsbelangen Niehove
- Jan Arend Mulder, Architect Ruimte Maken
- Harry Schaaphok, Niehove Duurzaam
- Lammert Top, Niehove Duurzaam/ Stichting Oranjerun
- Jan de Vries, Humsterland Energie

De inhoud

- Voor dit onderwerp is al voorwerk gedaan in de vorm van een subsidievoorstel aan het Stimuleringsfonds voor Creatieve Industrie (SCI). Het fonds heeft een open oproep geplaatst voor multidisciplinaire teams om ideeën te ontwikkelen hoe je de energietransitie vorm geeft in een waardevol landschap. De deadline was op dezelfde dag als sessie 3. Het voorstel kon daarom niet meer met de deelnemers worden kortgesloten, maar allen aan tafel konden zich in de strekking ervan vinden. Indiener is de Gebiedscoöperatie Westerkwartier.
- De centrale vraag in het voorstel is: Hoe komen we aan een maximale hoeveelheid duurzame energie in het Middag-Humsterland op een manier die maximaal bijdraagt aan behoud en versterking van het landschap? Dus enerzijds via de bekende en nog (min of meer) onbekende duurzame energiebronnen in de bebouwde en onbebouwde omgeving. En anderzijds via besparing door isolatie, nieuwe technologieën en energiezuinig gedrag.
- Wat levert het voorstel op? Een scenario: welke toepassingen gaan we voorstellen voor welke locaties? Eerst als schets en daarna uitwerken tot een kaart die input levert voor een uitvoeringsprogramma vanaf eind 2017, begin 2018. Daarnaast ook concrete tools om vormgeving en toepassingen van duurzame energie bij elkaar te brengen. We willen weten op welke plekken in het kleinschalige landschap van het Middag-Humsterland je welke mogelijkheden kunt creëren voor de toepassing van een mix aan maatregelen voor de overgang naar duurzame energie.
- Inmiddels is de eerste subsidie vanuit het SCI goedgekeurd en kan deze werkgroep doorwerken richting deze dag.
- De verdere planning houdt in dat de resultaten uit het lab vertaald worden naar een uitvoeringsprogramma met concrete realiseringstappen. Dit kan opnieuw aan het SCI worden voorgelegd.
- De subsidiebedragen zijn in beide gevallen niet erg hoog, maar je kunt ze gebruiken om er meer financiering binnen te halen.
- De groep hier aan tafel zal tegelijk ook de voorbereidingsgroep zijn. Maar dan missen we eventueel nog wel expertise: het Groninger Landschap, Noordelijk Lokaal Duurzaam (NLD), NAM, maar ook gemeentelijke en provinciale beleidsmakers, want je stuit op barrières, bijvoorbeeld in het provinciaal omgevingsplan, of door de ‘Wet Algemene Bepalingen Omgevingsrecht’.

Gebiedsbestuur Middag-Humsterland voor innovatieve samenwerking in de streek

Doel: Een samenhangend geheel voor de ‘Community Middag-Humsterland’ creëren.

De werkgroep

- Joke Bruining, Hanzehogeschool Groningen
- Liesje Faber, Dorpsvereniging Garnwerd
- Menno Groeneveld, Humsterland Energie
- Rikus Hagenauw, Landschapsbeheer Groningen
- Hans Harkema, Dorpsbelangen Niehove
- Roel Kuiper, Inwoner Winsum
- L. Postma, Dorpsvereniging Garnwerd
- Gerrit Slopsema, Museum Wierdenland
- Tini Smale, Inwoner Aduarderszijl
- Eric Veldwiesch, Gebiedscoöperatie Westerkwartier
- Fred Stol, wethouder Zuidhorn (agendalid)

De inhoud

- In deze groep gaat het erom hoe je de samenwerking in het Middag-Humsterland in de toekomst gaat organiseren.
- Tot enkele jaren geleden is er een gebiedscommissie geweest voor de bundeling van belangen en initiatieven. Hierin zaten de provincie, de gemeenten, de Natuur en Milieufederatie Groningen, LTO Noord, het Waterschap Noorderzijlvest en de dorpsverenigingen. De commissie leidt een slapend bestaan nadat het rijk geen middelen meer ter beschikking stelde.
- In 2015 is het Landschapsconvenant “Landschap goed voor elkaar” getekend. De partners van het landschapsconvenant kunnen initiatieven in het gebied ondersteunen.
- In het Westerkwartier is sinds 3 jaar de Gebiedscoöperatie werkzaam. De Gebiedscoöperatie werkt intersectoraal aan thema’s en projecten die relevant zijn voor de regio: landschapontwikkeling, gezondheid en zorg, ondernemerschap, nieuwe regionale ketens en verdienmodellen.

De Gebiedscoöperatie kan dit doen door een hechte en ge-programmeerde samenwerking tussen de spelers in de regio, maar vooral tussen mkb-ondernemers en het regionale onderwijs en onderzoek.

Ze gaan samen interessante kennisvragen stellen en beantwoorden en leren op die manier voortdurend met elkaar en van elkaar. De Gebiedscoöperatie heeft bij de Hanzehogeschool Groningen een eigen lectoraat gekregen om de samenwerking steeds beter vorm te geven. Dit is het lectoraat Duurzaam Coöperatief Ondernemen van Willem Foorhuis. De Gebiedscoöperatie functioneert als een maatschappelijke onderneming die haar eigen broek ophoudt en daarbij ook gebruik maakt van innovatiefondsen op regionaal, nationaal en Europees niveau.

- Het voorstel is dat het Middag-Humsterland deel gaat uitmaken van de Gebiedscoöperatie Westerkwartier. Onder de vleugels van de Gebiedscoöperatie wordt een kleine en flexibele organisatie gevormd, zoals in de motie is voorgesteld. Dit gebiedsbestuur faciliteert de innovatiewerkgroepen zoals gevormd in de werkgroepen die daarnet zijn besproken. De taken bestaan uit communicatie, het bewaken van de interne verbinding en integraliteit, borging van het landschap en de verbinding naar de gemeentes.
- De leden in het gebiedsbestuur vinden het belangrijk dat je steeds denkt vanuit haalbaarheid en uitvoerbaarheid.
- Belangrijk hiervoor is dat gemeente en provincie actief meedenken en meewerken. Er wordt voor het opzetten van de organisatie een bijdrage van de gemeenten gevraagd. Daarnaast kunnen de overheden indirect meehelpen om financiering te verwerven, bijvoorbeeld door je te gidsen in subsidieland.

8. Organisatie

- Er zijn drie thematische werkgroepen gevormd rond de onderwerpen: (agrarisch) ondernemerschap en verdienmodellen, regiomarketing en energietransitie. Voor het thema ‘bereikbaarheid en vervoer’ wordt nog een werkgroep gevormd.
- Deze drie groepen hebben een eigen koers uitgestippeld, maar ze gaan niet geïsoleerd van elkaar aan het werk. Ze functioneren als leerende en innoverende werkgroepen. Dat betekent dat ze op zoek gaan naar innovaties en niet zo maar herhalen wat overal gebeurt. Het unieke van de streek verdient een passende en toekomstbestendige aanpak.
- Als koepel komt hierboven het gebiedsbestuur. Deze bewaakt en stimuleert de samenhang tussen de themagroepen. Ze zorgen voor interne en externe verbinding en de borging van het behoud en ontwikkeling van het landschap.
- Dit geheel maakt deel uit van de Gebiedscoöperatie Westerkwartier. De Gebiedscoöperatie gaat de eerste communicatieve taken op zich nemen om het begin voor de werkgroepen soepel te laten werken.
- Dit is in z'n geheel de nieuwe invulling voor de Gebiedscommissie van weleer.
- Wat we in de afgelopen drie sessies hebben besproken levert de input voor het visiedocument van het Middag-Humsterland. Dit document wordt als advies aangeboden aan de gemeenteraad van Zuidhorn en Winsum. Los van de besluitvorming in de raad willen de werkgroepen alvast een begin maken met hun werk, in de hoop dat dit door de raad ook formeel kan worden bekrachtigd.

9. Financiën

Een essentieel onderdeel van de visie die in de voorgaande hoofdstukken is voorgesteld is het eigenaarschap ervan. Dit ligt in handen van de betrokken bewoners, ondernemers en andere partijen in het gebied. Zij zijn aan zet om in samenwerking met de overheden blijvende betrokkenheid, bereidheid en bekwaamheid voor de uitvoering te ontwikkelen en de regie in eigen handen te nemen. Hiervoor zijn drie werkgroepen en een gebiedsbestuur gevormd die richting geven aan de nieuwe manier van sturing van het Middag-Humsterland. Deze werkgroepen gaan op termijn op zoek naar eigen financiering. Zij worden vanuit de Gebiedscoöperatie Westerkwartier hierbij ondersteund. In sommige gevallen heeft dit zelfs al vruchten afgeworpen.

Om dit proces soepel te laten verlopen is een opstartbudget noodzakelijk. Daarom vraagt de community Middag-Humsterland aan de Gemeente Zuidhorn een bedrag van € 50.000 voor de eerste fase. De gemeente Winsum wordt verzocht om een additionele bijdrage van € 15.000. Deze bijdrage wordt evenredig verdeeld over de drie gevormde werkgroepen en nieuw te vormen werkgroep ‘bereikbaarheid en vervoer’.

De werkgroepen gaan vervolgens, in samenwerking met de Gebiedscoöperatie Westerkwartier, op zoek naar additionele financiering. Dit zal in eerste instantie met name het zoeken naar subsidiabele projecten zijn. De werkgroep ‘energietransitie’ heeft bijvoorbeeld al een eerste goedgekeurde aanvraag bij het Stimuleringsfonds voor de Creatieve Industrie gedaan.

Uiteindelijk moeten deze subsidies worden omgezet in nieuwe innovatieve beheers- en verdienmodellen voor het Middag-Humsterland, waardoor de geformuleerde ambities gehaald kunnen worden.

Het overzicht over de financiën zal gehouden worden door het gebiedsbestuur.

10. Meer informatie & achtergronden

Farjon, J.M.J., G.H.P. Dirx, A.J.M. Koomen, J.A.J. Vervloet & G.W. Lammers (2001). Neder-landschap Internationaal: bouwstenen voor een selectie van gebieden landschapsbehoud. Alterra, Wageningen. Rapport 358.

Gemeenten Grootegast, Leek, Marum en Zuidhorn, Herindelingsontwerp gemeente Westerkwartier

Gemeente Winsum (2016). Erfgoednota Winsum

Gemeente Zuidhorn (2009) De kracht van identiteit; Toekomstvisie 2030

Gemeente Zuidhorn (2014). Bestuursakkoord 2014 – 2018; https://www.zuidhorn.nl/bestuur-en-organisatie/bestuursakkoord_3373/

Gemeenten Zuidhorn en Winsum. Middag-Humsterland; Ontdek de parels in een eeuwenoud landschap; toeristische informatie;

Havik, W. en van Wel, H., (red.), Belvedere verleden, Groningen ISBN 90-810352-1-5

Linssen, M. & Marrewijk, D. van (2005). Landschappen met toekomstwaarde. Projectbureau Belvedere, Utrecht Provincie Groningen (2003). In richtingsplan Middag-Humsterland; Samen wonen en werken in een eeuwenoud cultuurlandschap

Provincie Groningen (2007). Uitvoeringsprogramma Nationaal Landschap Middag-Humsterland 2007-2013. Vastgesteld door Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen op 3 juli 2007

Provincie Groningen (2014). Ons eigen karakteristieke Westerkwartier; Terug- en vooruitblik op de plattelandontwikkeling in de Groningse Leaderregio Westerkwartier

Schroor, M. (1998). Wonen op hoogten: het terpenlandschap van Middag-Humsterland. Historisch geografisch Tijdschrift 98.3 p. 115-126.

[Nationaal Landschap Middag-Humsterland – Kernkwaliteiten](#)

[Gebiedscoöperatie Westerkwartier](#)

[Lectoraat Duurzaam Coöperatief Ondernemen](#)

[Geadopteerde website Middag-Humsterland](#) (NB: deze site wordt grondig verbouwd en benut als forum voor de werkgroepen; dit is een van de resultaten van het visievormingsproces)